

SZENTMÁRTONI JÁNOS

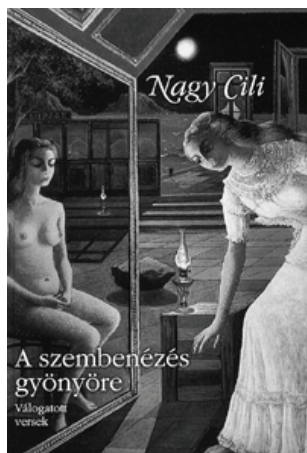
A világ négy arca

A Stádium Kiadó és az Új Átlók Művészeti Társaság fiatal alkotóinak legújabb könyvei négyféle honfoglalás a művészetben, négyféle válasz a lét kérdéseire, négyféle szemszögből ábrázolják az esendő ember világát – életünket. Ebből a műhelyből már számos fiatal tehetség indult s bontakozott ki. Nagy Cili és Rózsássy Barbara, akik mindketten Gérecz Attila-díjas költők, még a kilencvenes évek közepén csatlakoztak a körhöz, Kleinheincz Csilla egy későbbi hullámmal érkezett, Csernák András pedig a legutóbbi tehetségkutató pályázat egyik nagy felfedezettje (Erdei Lilla mellett). Voltaképpen egyazon (a 70-es évek második felében született és a 90-es években induló) nemzedék képviselői, csak más-más ütemben teljesedtek ki a pályán.

Mind a négyüknek határozott és dermesztő véleménye van korunkról, amely ma-holnap önmagát zabálja fel, illetve azt, ami belőle még megmaradt. Bár más-más lelki alkattal, írói programmal igyekeznek ellenállni a végzetes romlásnak – de mind a négy alkotó művészete józanságra és mérsékletre intő figyelmeztetés, mielőtt világunk végleg fölszívódik a nagy semmibe: önmagába.

I.

Stádium Kiadó
Budapest, 2010
168 oldal, 2800 Ft

NAGY CILI könyve, *A szembenézés gyönyöre* (2010) válogatás, amelyet kiadó és szerzője tizennégy év költői terméséből állított össze. De természetesen a kötet utolsó ciklusa már az új, eddig publikálatlan verseket is csokorba gyűjti. Jó volt áttekinteni költőtársam eddigi pályáját, újraélni gyötrelmeit, örömeit. Sokszor fájjalom, hogy Brüsszelben él, ahová kevés hazai fénycsóva vetül utána, mert nemzedéke egyik legerőteljesebb, legeredetibb költőegyénisége, ereje annyi, mint többünknek összesen, szükség volna rá itthon – de tudom, hogy Budapesten vagy Szegeden sem harcolna vagy ácsingózna elismerésért, alkata gátolja ebben.

Első kötete, az *Apollónsziluett* (1997) tele még zaklattottsággal, olyan, mint egy vad rohanás, költője feldúlt és lobbanékony, kissé szertelen, de csordultig erővel, tűzzel – mint aki a világgal bár még nem bír el, csak a sebeit érzi, de készülődik benne a hadüzenet, és közeledik a visszacsapás pillanata. A kamaszkortól vesz éppen búcsút, s indul a rengetegbe. De hát milyen legyen egy pályakezdő költő, ha

nem ilyen?: „Rohanok, mint kinek a háta ég. / Rohanok. Vajon ki tudja, hogy hova. / Megállok majd, nekidőlök a világnak. / Ha oltani nem tud, hát égjen az ostoba!” (*Tűzriadó*)

A második, *Halottak pedig nincsenek* című verseskötet (1999) már a felkészült Nagy Cili hangja. Addig is erőteljes volt, de innentől magabiztosabb, formái fegyelmesebbek, letisztultabbak. S melyek már első könyvében védjegyévé váltak, a sajátos szófordulatok, szokatlan jelzős szerkezetek, itt tovább szaporodnak, költői nyelvűvé állnak össze (pl. „ingatag sötétben”, „fehér a hideg uja”). Másik meghatározó jellemzője, a bátor szókimondás (amely soha nem vált nála magamutogatássá, sem öncélúvá, mint annyi pályatársa esetében) – mind a lelki titkok, mind a kemény világ- és emberbírálat terén – szintén összetevészetlenül tette ebben a második kötetben:

*Látjátok az idő megtépett szárnyait
megbecstelenítve a tudomány levében?
Csináltok belőle fizikát, kémiát,
leszarjátok a szív rugóit!
Képletbe gyűrve vérzik az Isten is,
baltával csaptok kilógó kezére.
Nesze nektek huszadik századot;
minden titkok koporsóját!”*
(Termeszek kora)

Ebben a könyvben nagyobb hangsúlyt kap, illetve előtérbe kerül a történetiség és a balladai szemléletmód, amely aztán szintén meghatározóvá válik lírájában. Talán a gyermekkor érettebb összefoglalása és elgyászolása is sarkallja ebben (pl. *Lefelé, Vihar*).

„A halál nagy, barna, tavaszváró földjein / legeltetek éjszakánként.” – írja az *Úton* című versében. Mint látni, megsokasodnak a távlatos, nagy-lélegzetű, horizontális, meg-hökkentő képvilágú, Nagy Lászlóig visszafénylő metaforák is. A bíráló hang mellett fölerősödik önboncoló szarkazmusa, amely leginkább a *Tiszta szívvel* József Attiláéval rokon. Az arcunkba vágott tények (néha költői túlzásnak érzett, de épp túlzásukban, nagyításukban jobban megvilágító) igazságai fölrázzák a kiábrándult és gyanútlan olvasót:

*Istenem nincs, állatot se tartok,
családom nemrég szétverte magát.
Perverz vagyok, skizofrén és örült,
részvétem annak, ki agyamba lát.*
(Groteszk önjellemzés)

A megtisztulás felé való üzenés itt veszi kezdetét, amely végzetes, mert nagy árat kell fizetni érte, hisz a pusztulás és a szükségyszerű tisztítás útján vezet végig. A kínok általi lelki megtisztulásról beszélek. Ugyanakkor azt is látnunk kell, hogy Nagy Cili erőteljes, ki-magasló költészetének épp ez az üzenés szolgáltatja, termeli fő energiáját, mint egy mítoszi transzformátor. A transzcendens úton-levés, a két fő: ördögi és isteni, ösztöni és értelmi erő közötti örök küzdelem. Ez a szenvedés és harc visz Nagy Cili lírájába lendületet, dinamizmust. Alkatilag is olyan költőről van szó, akinek a bármilyen nyugvópontra jutott lélek

többé nem rejtegethet kihívásokat. A megérkezés nála egyenlő a halállal. Nem hiába látam s neveztem már évekkkel ezelőtt is költészetét purgatóriumnak.

Ebben a második kötetben, huszonévesen (!) Nagy Cili már egyetemessé válik, a legnagyobbak magasából képes az életére és az emberre látni: „valami vérvörös, napból ki-vert oldat / csapódik a tájra, körvonalba présel, / átítat a mozdulatlan létezés szeszével” (*Tűfokán túlról*).

A felvázolt lelki küzdelemben kikerülhetetlen a szembenézés és az összecsapás önnön egójával, személyiség-szerkezetével, amelyet sokszor börtönnek érez. Folyton-folyvást ki-leng ebből a zárt keretből – a semmi vagy épp a fölfoghatatlan teremtés földje fölé dobja a vers.

Harmadik kötetében, a *Fénylés foglya* címűben (2001) hangsúlyosabbá válik a közéleti-kritikai magatartás – és tovább mélyül az Istennel való ambivalens viszonya is. Ezúttal bebizonyítja azt is, hogy kijárta a költői iskolát, hiszen antik metrumokban hullámszerűen végig a versek, amelyek olykor óhatatlanul itt-ott didaktikusabbá teszik nyelvezetét, de továbbra is súlyos és lényegi mondanivalója hibátlanul kitölti a tökélyre csiszolt formákat.

Korábban is leírtam már, hogy Nagy Cili eddigi lírájának egyik csúcsa az Istennel folytatott perlekedés, a hitért való küzdelem. Legalább akkora szomjúsággal áhítozik a bizonyosságra, mint amekkora daccal kételkedik is benne.

*Milyen isten árnya hull
a csontig kihúlt éjszakába,
milyen dühöm verte szét
arcát a széttépett homályba?*

(Szabadítsd fel)

A negyedik, *Kád a parkban* című verseskötet (2004) rendkívül sűrű anyag: csupa ballada az egész. Tömör, visszafajtott nyelvezet, lendület sehol, akár egy dermesztő pantomim vagy némafilm, nehezen fölfejtethető szálak szövődnek benne, kevés a kapaszkodó – rejtélyes világ: kódja feltöréséhez türelem és kitartás kell. De fő témái továbbra is a csúcsig viszik a költőt, elsősorban újraéledt és még erőteljesebben kibontakozó képvilága révén:

*Lázad egy nagy, ősi állat,
fejvel befut a dőlt homályba,
leng a vihar tonnasúlyú,
vízszintesre vert uszálya,*

*akkor megáll épp középén.
Isten arca rámviláglik.
Reng a vizen féligkészén,
pincemélyben új hazát nyit
monomániás viharra.
Szállingóznak egyre-másra a támadásra születettek
e többezer év hallgatásba.*

(A bárka)

Mintha valamiért nagyon mélyre kellett volna merülnie magában a költőnek, ahol takarékoskodni kell a levegővel, a szavakkal, nagy a nyomás, minden szertelen mozdulat vagy mondat végzetes lehet. Szabó Lőrinc kalibáni földjén járunk ekkor.

Talán az életér- és életmódváltás kényszerítette ki belőle e dantei alászállást, hiszen Brüsszelbe költözött, gyermeket szült, anya és feleség lett az egykori megzabolázhatatlan lázadó. Mert az ötödik kötet, *A részeg erkély* (2007) már felszabadultabbnak tükrözi a költőt, családi magánéletébe is enged bepillantunk. Azonban az előző könyvben még fellobbanó képi építkezés nem tér vissza. Szikár gondolatokra, tómondatokra csupaszult versbeszéde lett Nagy Cilinek: lecsöndesült, mint maga az élete. Természetesen mindez csupán esztétikai megállapítás, és semmiképp sem minőségi. A rendhagyó szókapcsolatok és a kiszámíthatatlan grammatikai fordulatok azonban továbbra is ismertető jegyei maradtak. És ami még rendkívüli jelentőséggel bír, hogy parttalan világa medret vajt magának. Már nem fordul önmaga ellen, hiszen egészen más feladatai támadtak, hogy csak a legfontosabbat említsem: gyermeket táplálni. Áthumanizálódott Nagy Cili purgatóriuma, melegséggel és mértékletességgel töltődött fel az egykori fausti éhség.

*A magányban az együttélés
a legjobb. Reggel együtt kelni,
átölelni egymást, pillanatra
nem érezni a mélyülő rétegek
egymás-átfedését, a vastagodó
hórétéget szívájéknál.
Éjszaka*

*valakire lelni az ágyban.
Nappal a konyhában. Teavíz forr,
kisgyerek fonódik lábunk köré:
olyannak lenni épp mint egy család.*

*Gondolni se arra a létre,
ahol egyedül néznél a borba,
ennéd a fokhagymát másnaponként,
késsel vagdosnád szét a lábadat.*

(A magány rétegei)

A válogatott kötet utolsó ciklusa *Szülés két felvonásban* cím alatt vonultatja fel az új verseket. Szívet melengető, ahogy költőjük visszatekint a megtett útra; az önostorozás helyébe a megbocsátás lép, a jogos vádak a részvét váltja föl. Mind a szerelemben, mind a múlt gyötrő feltárásában nyugvópontra jutott a háborgó lélek. Most némileg ellentmondok önmagamnak, hiszen korábban épp azt ecseteltem, hogy Nagy Cili számára a megállapodott élet szükségszerűen kiüresedik. Akkor, abban az életszakaszában nem volt más választása: rémálmokon, halál-közeli, önsors-rontó élmények során kellett átvergődnie ahhoz, hogy évekkal később újjászülethessen egy formát és perspektívát kiküzdött új célban, más minőségű kihívásban. Ezek a versek könnyebben fölfejtethetők: kevésbé bonyolult metaforarendszer, kevesebb elhallgatás jellemzi őket. A magán- illetve családi élet mikro-

képei is hangsúlyosabb szerepet kapnak bennük, s új témaként jelentkezik az alkotás-család közötti megosztottság ambivalenciája. A szokatlan fordulatok, az enjambementokon átvillanó vagy épp áthömpölygő beszédfolyam természetesen továbbra is egyértelműen beazonosítható. De összességében ezekben a versekben már a sok mindennel elszámolt, érett nő és anya tekint múltjára vissza s értelmezi újra az életét. Szarkazmusának pengeéle is tompult, iróniává szelídült: „Én el akartam mondani, ki vagyok, / de tele volt az csúnya szavakkal. / Helyette inkább versenyeket nyertem. / Meg is dicsért a sok néma idegen.” - írja *A káromkodó kislány* című versében.

Azoknak, akiknek esetleg még szokatlan Nagy Cilitől ez az új hang, ismerősen csenghet a kötetzáró darab, az *Oroszlánná változásom*, amely egyrészt a régi lázadót lobogtatja föl; másrészt arról biztosít, hogy az alapértékekben nem történt, nem történhetett változás, hiszen azok alkotják lényé és hivatása biztos fedezetét, csak épp újabb és újabb formákban öltenek testet; harmadrészt erőt közvetít, s az ő ereje által erősebbé válhatunk magunk is, ha megfogadjuk mindvégig életprogrammá emelt szintézisét:

*Üvöltök: dől belőlem az Isten!
Futok a szavannán meztelen!
Hangos vagyok, kegyetlen és erős!
Te is légy ma őszinte velem!*

II.

„Létezni kezdek, ha írok” – ez a Nagy Cili-sor az *Ars poetica* című versből egy az egyben igaz költőtársára, RÓZSÁSSY BARBARÁRA is, akinek költészetét eme alapigazság megértése nélkül sokkal nehezebb befogadnunk. Nemcsak a közös akol révén rokonok ők, hogy

**Stádium Kiadó
Budapest, 2009
144 oldal, 2500 Ft**

mindketten Kárpáti Kamil műhelyében, költői szabadegyetemén kezdték a pályát – lelki társak, még ha alig-alig találkoznak is. Ugyanaz a problematika bontakozik ki Rózsássy Barbara költészetében, mint Nagy Ciliében, azzal a nem elhanyagolható különbséggel, hogy amíg Nagy Cili lírájának fűtőanyagát sokáig a szenvedély és a szenvedés adta, az ég és föld kettős vonzásában tomboló vihar morzsolta, edzette, pallérozta lelkét, művészi hitvallását – addig Rózsássy lírája kezdettől fogva éteribb szférából szól hozzánk, még akkor is, ha gyermekkori emlékei közt bolyong vagy épp Rimbaud-val csavarog a szerelem ösvényein. Ezzel nem azt állítom, hogy Rózsássy Barbarát kevésbé érintik vagy érik el saját múltja, ösztönei árnyékvilágának vagy épp a kor fúriái, csak azt, hogy rendszerint pallossal fogadja őket, s helyzetének drámaiságát épp az adja, hogy sokszor milyen elviselhetetlenül nehéz is az a pallos, milyen kegyetlen feladat állandó őrsgben állni éber figyelemmel. De kénytelen, mert tisztában van azzal, hogy azok az erők, amelyekkel pályatársa és barátja megbirkózott, őt felmorzsolnák, ha túl közelre engedné őket, beláthatatlan bugy-

rokba ragadnák. Nem kisebb tartás kell tehát ahhoz sem, hogy az ember ellenálljon az örvényeknek:

*Önmagadból is csak önmagadba érhetsz,
ne képzeld kívüled szabadságot.
Ki szembenézni képtelen, az a vétkes,
nem az, aki szabadulni vágyott.*

(Lelakatolt lakat)

A 19 éves korában napvilágot látott *A suttogással telt szoba* (1998), majd a 82 szonettet egybegyűjtő, itáliai ihletésű *Barlangnyi álom* (1999) s legutoljára, a hosszú hallgatást követően megjelenő, az *Isteni színjátékkal* rendhagyó párbeszédet folytató *Pater noster, Dante* (2007) után immáron negyedik verseskötetét vehetjük kezünkbe Rózsássy Barbarának, az *Éjszakai tárlatot* (2010), amely több meglepetéssel is szolgál. Egyrészt az első ciklus, a *Hajnali ösvény* még 1999-ből való verseket gyűjt csokorba, amely sem a szonettkötetbe, sem pedig Dante-könyvébe nem fértek bele a kompozíciók szigorú szerkesztettségéből kifolyólag. A másik meglepetés egy újabb itáliai kaland, amelynek természetét a *Káprázat a Santón* ciklusban rendezte össze a költő, s amelynek egyik legidősebb hozadéka az újjáéledt játékosság és irónia, amely az elmúlt években kevés szerepet kapott költészetében. Most viszont, a magára talátság állapotában már joggal engedheti meg magának az élet napfényesebb oldalán történő merengés kevesebb koncentrációt igénylő, felelőtlenebb áhítatát is. A harmadik meglepetés a kötet záró, *Ária* című ciklusa, amelynek nagy gondolati költeményeinek bár már a Dante-kötetben előkészítette a terepét, eljövetelet – de olyan michelangelói freskótablót fest föl a kor falára benne, amely páratlan nemcsak nemzedéke, de a kortárs lírában is, amelynek megmaradt, legkitartóbb olvasói egészen más, jellegtelenebb hangokhoz és a nyáj kórusához szoktatták fülüket az elmúlt két évtizedben. Ady Endre ostorozó szeretete vegyül itt Illyés világféltő indulatával, nem utolsósorban Kárpáti Kamil Noah-noah verseivel, amelyek a nembeli ember napról napra megvalósuló végzet-vízióját elrettentésül tükröként fordítják vissza az olvasó elé.

Az első ciklus voltaképpen a gyerek- és kamaszkorból kilépő, húszéves fiatalember búcsúja illetve zaklatott útkeresése. Ugyanakkor egyfajta számvetés is egyben: szembenézés a veszteségekkel, kudarcokkal – megkapaszkodás a hitben (az isteni Versben), amely ekkor még tele van kétségekkel. Önmagát is nevelő, figyelmeztető és biztató verseket tartalmaz (*Burjánzik a nincs*).

A második, *Víz alatti időn* című ciklus verseiben már egy csöppnyi kétely sincs. Az abszolút Szépbe, a Versbe burkolózó én megnyilatkozásai, amely így védi magát a külvilág romlottságától és hidegétől. Sőt, erejéből még arra is futja, hogy mások védelmére keljen. Számomra, a líra jóval gyarlóbb és barbárabb közegében otthonos alkotónak, egyelőre szokatlan ez a megingathatatlan, kételytelenség, a hitért való küzdelem teljes hiánya, épp ezért nyugtalanító kérdések merülnek föl bennem, amelyek forrása nem is elsősorban a szakmai dilemma, mint inkább a baráti aggodalom: nem egy illúzió rabja-e Rózsássy Barbara, aki fél a valósággal szembenézni. De kérdéseim voltaképpen költői kérdésekké válnak mindig, mert Rózsássy nagyon is jól, pontosan látja és értékeli az őt körülvevő világot, ostorozó, embernevelő kritikáját sem rejti véka alá soha. Hát amikor olyan költői

magaslatokhoz érek, mint a következő idézetben, végképp igazolódik bennem ennek az éteri megszólalásnak a létjogosultsága:

*Ahogy eljössz, te legszabadabb,
kinyitod bennem a kulcsra zárt szavakat,
kinyitod a madárház ajtaját
– szállnak a nyíló kéken át.
De a hangjuk, a hangjuk enyém marad.
Fénylik a füttyük a bőröm alatt.
(Védd magad)*

A kötet harmadik, már említett ciklusa, a *Káprázat a Santón* Itáliába kalauzol minket, elsősorban Padovába, ahol 2007–2008-ban olasz szakos ösztöndíjasként tanulhatott a költő. Képzőművészeti és irodalmi találkozásainak illetve átlényegüléseinek újabb, életre szóló élményeit gyűjti csokorba benne (Giotto, Mantegna, Donatello, Petrarca és mások elevenednek meg verseiben). S ahogy korábban is megjegyeztem, üde színfoltja e kötetnek a padovai emberek hétköznapi jelenetei, illetve amiképp a költő akarata ellenére is sokszor szereplőjévé válik a váratlan eseményeknek. Egyébként a kötetre, Rózsássy Barbara költészetére általában jellemző, hogy a magánélet intimitásai, hétköznapi-b-profánabb konfliktusai csak nagyritkán válnak a versek témájává. Mintha szándékosan el is zárná magát előlük, s nem biztos, hogy pusztán szeméremből, hanem hogy lehetőleg ne homályosítsák el, ne gátolják a látását, a művészetben való feloldódását. Ugyanakkor nagy súlylyal beszél a korról és a világról, amiben élni kényszerül. Amely a Szépet, az Igazat száműzte, és helyüket kacatokkal zsúfolta tele. Olyan jelentős versekben beszél erről, mint pl. az *Ég és föld peremén*, a *Kiköltözés* vagy a számomra egyik legkedvesebb, a *Kirakat-jelenés* címűekben.

Természetesen nem vallásos líra Rózsássy Barbaráé, de kikerülhetetlen benne a hit kérdése. A versbe, a művészetbe vetett hité, amely Istennek is a legszebb megnyilatkozása, jelenléte. Valamiképpen a lélekben megmaradásnak a fedezete, utolsó esélye. A költő általa és benne az Egésznek, a Teljességnek a részeként tekint magára – s ebben a lehetőségben sosem kételkedik, csak az emberi képességekben.

A kötet záró ciklusa, az *Ária* valóban mintha egy nagyobb kompozíció monumentális fortissimo-ja volna, amely összefoglalja és visszamenőleg is hitelesíti a verseskönyv üzenetét, költője mondanivalóját. Kétségtelen, hogy az *Éjszakai tárlat* legnagyobb fejezete, nem hiába került a végére. Az ember esendőségéről, a költő félelmeiről elementáris erővel tudósít. A harminc éves ember számvetése ez a ciklus, madáchi, blake-i látomásokkal, jelenésekkel. S még az Utolsó ítélet képvilága is úgy magasodik, tornyozódik cunamiként az előzmények fölé, ahogy Michelangelo biblikus víziója borul a Sixtusi kápolnára. Dermesztő és nagy kontraszt a napfényes itáliai versek után. Olyan jelzős szerkezetek tobzódnak e költeményekben, mint pl. „sötétlő szédülés”, „fénytelen felejtés”, „atomtemető”, „harmadnapos halott” (a reménység), „a pusztulás balladája”, „egyedüllét-évszak”, „hajtóvadászat”, „gomolygó semmi”. Rózsássy Barbara ebben a világméretű végjátékban a „túlélőt” keresi, a „túlélőért” kiált, bízva abban, hogy idővel a vers szava gyökeret ver még a legnagyobb pusztulás hangorkánjában is. S mindezt teszi úgy, hogy közben még saját démonai-val is vívnia kell olykor (*Terápia, Szemberohan a sötét*).

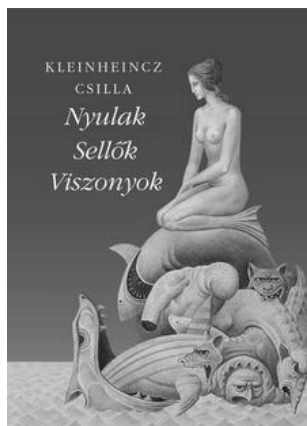
Nagy költemények ezek, méltó összegzései az eddig megtett útnak, az elmúlt harminc évnél. S amikor költőjüket a már többször hiányolt kétség két vállra fekteti, ő a következő pillanatban a szemébe nevet, mert kiirthatatlan hit, humánus tartja meg a szakadék fölött. Emiatt persze szinte folyamatosan idegennek érzi magát a világban, de ha sebzetten, sokszor félreérthető módon is – nem tud nem szeretni, képtelen átlépni a haldokló fölött, nem odahajolni, ahol a vers gyógyírre van éppen szükség (*Kereslek, túlélő*).

Az utolsó figyelmeztetések sorába tartoznak a fiatal költő szóban forgó versei. Rózsássy bátorságát nemcsak e szembenézés jelenti, hanem az is, hogy egyáltalán nem áttolja új életre kelteni a költészet tanító feladatát. Didaktikáját a meggyőződés és a költői nyelv ereje, a szükségszerű pátoszt pedig a súlyos és lényegbevágó tartalom hitelesíti. Vörösmarty víziói lobbannak fel itt újra, s mi csak borzongva állunk monumentális képei előtt, amelyek, ha másokban is hasonló katarzist szülnek, talán megfékezik a végzetébe rohanó Embert – ahogy írta volt hosszú évekkal ezelőtt egy Noah-noah, Kárpáti Kamil.

*Ne cseréld el magad
olcsó alkatrészsre
pusztító hatalom
nagy aratógépén.
– Elhítenék veled:
kaszárod a búzát,
de társaid testét
őrli, zúzza malom,
míg a te kenyered
tőlünk lesz majd véres,
úgy a te gyermeked
falja fel a húsod.*

(Eszmély)

III.

**Stádium Kiadó
Budapest, 2009
164 oldal, 2400 Ft**

KLEINHEINCZ CSILLA az 1997-es *Huszonötödik óra* című antológiában tűnt fel versekkel, amely a Stádium Fiala Írók Körének harmadik gyűjteménye volt. Azóta számos hazai és külföldi magazinban, antológiában jelentek meg novellái, s közben az irodalom és könyvkiadás egy másik szegmensében is sikeressé vált – a *Nyulak – Sellők – Viszonyok* című prózakötettel (2010) azonban számomra nagy meglepéssel szolgált. Egyrészt azért, mert ezzel került be ismét többünk figyelemterébe, másrészt azért, mert aki annak idején mint pályakezdő költőnek engedte el a kezét, szinte a semmiből terem most előtte újra az írónő, kiforrott novellákkal, egyedi és markáns prózavilággal, amely egy rendkívül keskeny pallón egyensúlyoz. Történetesen hogy több írása is a fantasy és a klasszikus realista irodalom határmezsgyéjén bontakozik ki. S mindezt teszi olyan magá-

től értetődően és természetes, közérthető, arányosan kidolgozott prózanyelven, hogy általa a mese, a mítosz is „híhetővé” válik, a hétköznapi emberi problémák pedig a valóság fölé emelkednek. Így válik Kleinheincz Csilla világa kerekké, szerethetővé, maradandóvá. Mert úgy marad olvasmányos és szórakoztató, hogy holnap és holnapután is emlékezünk a soraira, gondolataira, képeire, vízióira. Úgy tud az emlékezetünkbe vésődni egy-egy jelenete, problematikája, jellemábrázolása, hogy olvasása közben nem érzünk leterhelést, szellemi tornamutatványt. Kevesek képesek erre a huszárvágásra.

„– Jobb emberként?

Krá végigpillantott az utcákon és a magasba nyújtózó antennákon.

– Nem, nem jobb. De kényelmesebb az üresség.” – írja Kleinheincz Csilla a *Hollók a dróton* című novellában. Abszurd mese. De hát minden mese abszurd. A mese azonban a valóság egyfajta leképezése, metaforája. Így akkor maga az életünk is abszurd. És hát nézünk csak szét a világban – nem az? Egy lelkibeteg hollónő történetébe becsomagolva magányunk. Krát megbabonázza a parkban madarakat rajzolgató fiatalember látványa, s gondolja, a fiú is madár lehetett egykor, ha ennyire érdeklik a madarak. Emberré változik maga is, hogy utánajárjon a dolognak, megfejtse a titkot, kibogozza a rejtélyt, s a fiú szeretője lesz. De a lelke legmélyén párálló egyedüllétre emberként sem talál gyógyírt, s még magyarázatot sem.

A magánynak, a magunkra hagyottságnak ez a kiteljesedett állapota az író nő szinte valamennyi hősét meghatározza, gyötri, körbelengi. Létezik a természeti és a természetből kiszakadt emberi világnak egy láthatatlan válaszfala vagy inkább hártálya, amely ezekben a novellákban rendszerint megsérül, s így a természeti világba mérge szivárog át az emberiből. Amelynek következtében a természeti lények kíváncsivá válnak az emberi életre. A romantikusok Rousseau óta a természet idillje után vágyakoznak megszámlálhatatlan alkotásban. Kleinheincz csavarint ezen a képleten, s eljátszik azzal a gondolattal, hogy az emberi világ a maga esetlenségében és esetlegességében vajon milyen változásokat idéz elő a természeti, mítoszi, mesebeli lények szférájában. Legutóbb szanszkrit mesékben olvastam hasonlót. A kaland azonban rendszerint nem jár tanulsággal, hacsak annyival nem, hogy csalódásba, fájdalomba torkoll (gondolok itt elsősorban a már idézett *Hollók a dróton* hősére vagy épp az *Egy csepp málna* című elbeszélés tavára).

A *Sellődal* Marlon bácsija, az életét egyedül leélő, magának való világítótorony-őr ráveszi rock-zenész unokaöccsét, az elbeszélőt, hogy az ő technikai felszerelésével vegyék föl az éjszakai óceán szirénénekét. Ki is csónakáznak, s a szalagra került hangok varázsától a hitetlen, két lábbal a földön járó fiú sem tud aztán szabadulni, megértve nagybátyja reménytelen sóvárgását, amely a saját szerelmi kudarca kiábrándító és kijózanító földi fénytörésében nagyítódik csak föl igazán. Vagy beszéljünk inkább a *Szolgálati járat* buszsofőr-nőjéről, aki váratlanul és akarata ellenére modern Kháronként holt lelkeket fuvaroz át a túlvilágra, amiről másnap azt hiszi, hogy csupán rémálom volt az egész?

A legizgalmasabb ezekben a történetekben mégis az, hogy nem az eseményeken van a hangsúly, hanem a viszonyok és jellemek bonyolult szövevényén, a kapcsolatok mélységein illetve reménytelenségén. Hiszen minden főhős élete egy-egy nagy vereség. Hogy előbb-utóbb nincs hova hátrálniuk önnön kudarcaik elől. Van ahol ez drámai, torokszorító erővel bomlik ki, mint pl. az *Éjfél után, hajnal előtt*ben, van ahol franciás-könnyed melankóliával, mint a *Jambalayában*, s van ahol klasszikus történetként, amelyre legjobb

példa az *Emma utazása*: főhőse, a szingli festőnő, szeretője temetése hírére egy szál ruhában útra kel a művésztaborból, hogy részt vegyen a szertartáson és szeme közé nézzen az oly rettegett és irigyelt feleségnek, de útja során számos váratlan fordulat eltéríti (a vonaton kirabolják; akit stopposként leint, jótettéért magáévá akarja tenni...), és végül lekési a temetést.

Rendkívül érzékletes nyelvezete van Kleinheincz Csillának, hasonlatai valamennyi érzékszervünket aktivizálják. De soha nem válik túlírttá, barokkossá, tobzódóvá. Kimért és higgadt, a távolságot mindig megtartva elbeszélő és elbeszélte között. Nagy magabiztossággal merészkedik a mese és realitás határán túlra is olykor, ahol szürreális látomássá bontja ki az elbeszélést, amely a beat nemzedék hallucináció-irodalmával is mutat rokonságot (gondolok itt pl. a *Nyulak* nagy cirkuszjelenetére).

„A tea megérkezett. Ez volt az első emberi ital, amit megízleltem, szétáradt bennem a málna és az erdei szamóca íze. Meleg volt, úgy sugárzott szét bennem a korty, akár egy aprócska nap.” – olvashatjuk az *Egy csepp málna* antropomorfizált tavának vallomását. Vagy nézzük a *Jambalaya* bölcs mesterszakácsát, aki családias kifőzdét vezet azok számára, akik nem hajlandók a rohanás öntudatlan áldozatává válni, s bizony naponta beülnek hozzá egy-egy ízletes étel elköltésére, szellemi-lelki feltöltekezésre vagy épp magányuk megosztására: „Bizony, itt mindenki a szívének eszik – sóhajtotta, és megkocogtatta az asztalt. – Bár sokan letagadják. Én pedig szívből főzök. Jól van ez így.

– Nagyobb forgalmat érdemelnél – mondtam őszintén, a tányért kapargatva.

– Ugyan! – legyintett, de a szeme mosolygott. – Sokaknak nem főznék szívesen. Egyszerre sokakat nem lehet szeretni.”

Nem áll hát távol a szerzőtől a filozofálás békebeli luxusa sem, de soha nem ő tolokodik elő a szöveg mögül, hogy idővel esszébe csapjon át, szereplőit csupán szócsőül használva fel az eszme-futtatáshoz – hőseit, a hétköznapiak észrevétlen hajótöröttjeit a maguk ellesett vagy épp költött szituációiban hagyja kibontakozni, így válik igazán hitelessé sokszor a legbanálisabb megállapítás, gondolatsor is.

Filozofikus tartalma, üzenete van az *Egyetlen esztendő* című elbeszélésnek is: vajon mennyire vagyunk, lehetünk urai önnön sorsunknak, elébe mehetünk-e jövőnknek, tudásunk mennyiben erkölcsi felelősség is, megosztható-e társunkkal, ha bevallva, bevallatlanul egyként a végzetbe vezet? A fiatal ápolónő édesapját az a különleges képessége szigetelte el a külvilágtól, saját családjától is, és falazta be önmagába szörnyű titkok tudójaként, hogy rendszerint meglátta a jövőt, a jövőnek meghatározó eseményeit, de azokon változtatni már nem kapott hatalmat. Megtiltja lányának, hogy szerelmével, az ambiciózus, küldetésstudattal megáldott orvossal Indiába utazzon szegényeket gyógyítani, mert a fiú egy év múlva úgyis meghal (faág fog végezni vele). A lány hosszas tépelődés és búcsúzkodás után végül is úgy dönt, hogy marad, de szerelmének nem árulja el a valódi okát, hisz nem akarja, hogy bolondnak tartsa. Hónapokkal később, talán édesapja váratlan halála hatására mégis követi őt, amikor is beteljesül a jóslat: a reptérről épp a szállás felé igyekeznek, amikor egy teherautóról elszabadult cölöp agyonsújtja a fiatal orvost.

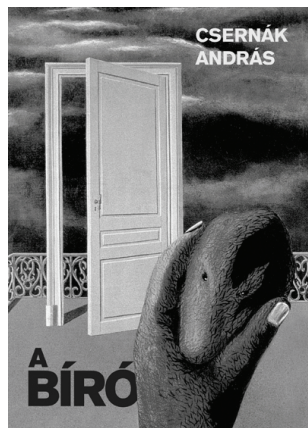
„Ijesztő, hogy az emberek, ha hallgatással találkoznak, mennyire össze tudják tévesztetni a közönnyel, az ostobasággal vagy akár a figyelemre sem érdemes bútordarabok némaságával. Hallgatok, hát a szemükben nem is létezem.” – olvashatjuk a kötet legsűrűbb, legdrámaibb szövegében, az *Éjfél után, hajnal előttben*. Olyan, akár egy ballada. Arany,

Móricz atmoszférája ez. A beszédre képtelen, örök némaságra ítélt, nemrég szült kismama – akit az örület határáig sodornak a hangok, hiszen akiben csönd honol, az fölnagyítva, másoknál jóval érzékenyebben hall minden kis zörejt, még a túlvilág neszeit is – az egyik éjjel apjába mártja a konyhakést. A tragédia hátterét, előzményeit csak közvetve sejtjük: a lányban az apja esteli lépései zajára gyűlő elviselhetetlen szorongás, a megkönnyebbülés, hogy ezúttal nem látogatja meg, sőt, mióta a kicsi megszületett, szinte alig tartja velük a kapcsolatot, mert szégyelli a tettét – mind arra enged következtetni, hogy egy szörnyű, ma már napihírnek számító rémálomnak lehetünk szemtanúi, amely nemi zaklatás – vérfer-tőzés – gyilkosság embernyomorító közegében bontakozik ki dermesztő kimértséggel.

III.

Jóllehet, Kleinheincz Csilla a saját sorsuktól lassankint elszigetelődő szereplőinek lét-közege a magány, de ez a magány mégiscsak benépesül titkokkal, lényekkel, történetekkel, adott esetben borzalmakkal – CSERNÁK ANDRÁS antihős-prototípusa azonban már Musil tulajdonságok nélküli emberének egyenes ági leszármazottja, akinek még története sincs, csak sodródik önnön légüres terében, látszólag eseménytelen élete semmi meglepetést nem tartogat a számára, nyomtalanul peregnék napjai a megújulás minimális reménye nélkül. Hol egy kereskedelmi ügynök, hol egy hivatalnok, hol egy lecsúszott bíró (stb.) ké-pében ölt alakot.

„Megszülettem, hogy érezzem a vér dobogását ereimben. Szeretni próbáltam, nem az emberiséget, csak egy embert, hogy átéljem a féltékenységet. Birtokolni valamit, hogy az anyagi világ még jobban magához kössön, a rögben még mélyebbre merüljek. Gyermekeket nemzettem, hogy megtudjam, mit jelent az elmúlás, a jövő az örökkévalósággal szemben. Munkát vállaltam, hogy lássam, a betevő falatot valóban »orcátok veritékével« keresitek-e. S miután izzadtam, a mindennapok borzalmától megkövült szívvel hazatérek a nap vé-gén, képes leszek-e áldozni annak az istennek, aki tőlem mindezt elvárja.” – olvashatjuk

Stádium Kiadó
Budapest, 2009
188 oldal, 2600 Ft

az *Azért jöttem erre a földre* című novellában Polonics bá-csit, aki egy szürke hivatalnoki lét alkonyán összeáll egy csitrivel, aki kihasználja őt. Fia Svájcban, félévente ha ír, felesége rég lefarolt a legjobb barátjával.

Sokáig úgy tűnt, hogy a XX. század Thomas Mann hu-szadik százada, amelynek alapjait Tolsztoj rakta le. De az idő múlásával egyre fokozottabban rá kellett döbbernünk arra, hogy a világegések és tömegirtások apokalipszisen végigvergődött és szükségszerűen lealjasult, majd kiürült emberi lélek huszadik százada inkább Bulgakové, Orwellé, Huxley-é. És – jelen tárgyunk esetében – legfőképp Kafk-aké, aki Csehov vízióit álmodta és élte tovább.

Csernák András már, a huszadiknál semmivel sem jobb, különb XXI. századnak a krónikása. Nem is érzi jól magát tőle. Szóban forgó, legújabb novelláskötete, *A bíró* (2010) olyan, mint egy bent-rekedt üvöltés. Kiüresedett, céltalan életek dokumentuma, amely undort, megvetést és légszomjat vált ki az olvasóból. Nem azért, mert rossz a

könyv, hanem azért, mert saját életére, de mindenképp a környezetére ismer rá benne, amelyről a szerző lehánt minden díszletet, mellyel a pusztulást próbáljuk eltakarni magunk elől, és a pusztaságot látatja csupán: a világ negyedik arcát. A purgatórium, az égi szféra és az álmainkért kiáltó mítosz tartománya után a pokolban járunk: az emberben.

Csernák civilben jogászként dolgozik, így közelről ismeri a szabályok és kartotékok útvesztőiben tévelygő embert, aki a kifürkészhetetlen hatalom és bürokrácia áldozataként szinte allegóriánkká magasodik fölénk. Szerzőnk 2008 tavaszán a Stádium és az Új Átlók legutóbbi, *Kerülve az aranymetszést* című antológiájában debütált, majd ugyanaz év őszén könyvben napvilágot látott egy hosszabb elbeszélése, az ebben a kötetben is helyet kapó *Narziss*. Amikor már a harmadik olvassásánál tartottam, az a nyomozó érzésem támadt, hogy az író szándékosan nem mond ki valamit, s mintha mindig ugyanazt hallgatná el. A lényegét. Dermesztő. Mert lehet, hogy épp a lényeg kimondhatatlan? Ha megtalálnánk rá a szavakat, leállna a dolgok folyása, s bohócruhájából kifordulna elénk a semmi?

„És ha Isten nem is létezik, ha sosem létezett? Ha csupán gyávaságból hisszük – kényszerülünk hinni –, hogy a világban szükségszerű rend uralkodik, mert ha meg nem tagadnánk a káoszt, összeroppantaná létünket, mely nem hordoz magában annyi értéket, hogy megtartsa önmagát, s kormányozzon a zűrzavar fölött?” – ezek a szavak a *Várakozás* című elbeszélésben hangzanak el, amely szintén a kiürült kapcsolatok, tönkrement házasságok füstölgő romhalmazai közül kipillantó csinovnyik sors-pillanata, aki ha lázadni próbál a csavar-lét ellen és nagyobb összefüggésekre kezd rálátni, a rendszer kivetí magából, s rádöbben önnön idegenségére. Egy homályban maradt fürdőszobai baleset következtében eszméletét veszti, és megálmodja (mily beszédes név!) Zsebpiszok úr történetét, saját életének paraboláját. Zsebpiszok úr – Kafka rovarjához hasonlóan – abszurd figura, pl. egérjáratban is képes közlekedni, amikor menekülni kényszerül az Ór elől egy konyhai malőr miatt. „Éjszaka volt. A várost beborította a bűn rozsdafelhője. Észrevétlenül, mint rizs a kiélt szépasszonyok ajkán, vastag, mocskos rétegekben rakódott rá, végül már senki sem tudhatta, hol végződik az ember valódi lényé, s hol kezdődik a gonosz irgalmatlan brutalitása.” – festi le az elbeszélő azt a bizonyos éjszakát.

Csernák hősei elmosódó személyiségek, akik az ön-vesztés állapotában vergődnek a katarzisz megtisztító ereje nélkül. És se ki, se be. Vagyis már saját sorsukba sem tudnak úgy visszalépni, mint mielőtt még nem voltak tisztában annak lélekdaráló voltával, ugyanakkor sorsuk gravitációja és önnön ernyedtségük, tehetetlenségük eleve kudarcra ítéli a szabadulást is. S ebből a lét-résből amikor kitekintenek, csak az univerzum kozmikus közönye és egy önmagát fölzábaló civilizáció arctalan masszája bámul vissza rájuk.

Ugyanez a helyzet az alkoholistává züllött (villájából iszogatni parkba járó) bíró esetében is, akit zátonyra futott szerelmeinek hűlő emléke és a munkája során felhalmozódott, embertelenebbnél embertelenebb „ügyek” súlya (a történet idején épp az iker újszülötteit latrinába dobó anya bírósági iratait olvasgatja s a megtalált csecsemőroncsok fotóit nézeti) szinte kipréseli saját életéből, amelyet napról napra idegenebbnek és élehetlenebbnek érez.

„Gyakran úgy képzelem, hogy a körülöttem lévő emberek automaták. Igaz, néha arra gyanakszom, hogy valami felsőbb parancsnak engedelmeskednek. Ez persze nem sokat

változtat a dolgokon, ugye? A végeredmény így is, úgy is ugyanaz: ők maguk vannak, én pedig én vagyok, szintén magam.

Erre szokták azt mondani, hogy valaki képtelen kibújni a bőréből. Ha egy adott gombot benyomunk, mindig a megszokott módon reagálunk. A kérdés csak az, hogy mi magunk állunk-e a kezelőpanelnél. Esetleg egymást irányítjuk? Vagy az irányítás már régen kicsúszott a kezünk közül?” – így morfondírozik *A telefon* című novella kereskedelmi ügynöke, talán Isten hívására várakozva. Hasonló kétségek gyötrik a *Féltékenység* főszereplőjét is, az anya- és kisebbségi komplexusban sínylődő papucsférjet, aki még lázadni sem mer az anyagi világban sikeres, céltudatos feleségével szemben, csak csöndben őrlődik, mérgeződik a várakozásban és a féltékenységben – míg az asszony testi vágyai kielégítésével igyekszik kompenzálni lelki-érzelmi életének ürességét, s titokban egy elhízott, szőrös, ápolatlan és igénytelen szeretőhöz jár. Borzongató lelki bugyrok tár föl *A bukás* is: a testi érintkezéstől iszonyodó, váratlanul nagyobb örökséghez jutó zsidó fiatalember a fejébe veszi, hogy nyomába ered egy találmányra kiválasztott valakinek, mint egy kém, minden-hová követi őt, minden percében kilesi, s így megpróbálja összeállítani a tipikus budapesti átlagpolgár élet-képletét. Nem tudni, mennyit lát valóban, s mennyit költ hozzá Kesztheli-Molnár Márton mindennapjaihoz, aki egy nap halat vásárol, együtt fürdik vele a kádban, felesége azonban rajtakapja, s az első adandó alkalommal feldolgozza és kisüti az állatot. A hétköznapiak monotóniája azonban mintha még ettől a rendhagyó és beteges esettől sem szakadna meg, zajlik tovább a szürke kis élet a teljes érthetlenség és kiüresedés felé.

Csernák András írásaiban a szexus több mint problematikus. Férfi és nő egyik legfontosabb testi-lelki érintkezése ezekben a novellákban vagy elhidegülésbe vagy közönyös kielégítésbe vagy épp aberrációba torkoll. Világméretű társadalmi problémát boncolgat ezzel, amely a lélek agóniájának egyik legkárosabb jelensége. A közönséges pornográfia, a gyógy-rovatok és a sztárvilág teljesen érdektelen híreit meztelenkedéssel fűszerező ostoba tévéműsorok kietlen senkiföldjére száműzött szexualitás haláltáncá ez, amely elembertelenedésünk szükségyszerű velejárója.

Csernák novellái dermesztő hitelességgel ábrázolják korunk emberét, akinek, legalábbis e kegyetlen novellák tükrében, egyetlen esélye, hogy kilépjen e bezáruló körből, ha megsemmisíti önmagát. Mégis – nem tudom még, hogy miért, de – érzek egy utolsó szalmaszálnyi fényt a ránk-csapott ajtó résén beszűrődni, amibe tán megkapaszkodhatunk. Hasonlóan Rózsássy Barbara kerubi figyelmeztetéseihez, itt is az emberért folyik a harc, csak a lélek alvilágából lökődnek föl az üzenetek, az utolsó jajkiáltások. Ezt a novellák váratlan abszurd fordulataiban érzem tán a legintenzívebben: Polonics bácsi tömött villamosa mikor a körútról fölemelkedik és repülni kezd az áhított sziget felé; az idegen átlagpolgár életét jegyzetelő budapesti fiatalember amikor lelép a háztető magasából azután a leírt utolsó Kesztheli-momentum után, hogy orvoshoz készül felírni egy kenőcsöt a halál ellen; *A látogató* újságárusában, aki mindig a holnapi sajtót árulja, de nem veszi tőle senki; *A vádlott* karkai főszereplőjében, akinek előhalászott naplóföljegyzéseiből sereglenek elő múltja puzzle-darabkái, melyek sora végén egy tárgyaláson találja magát, ahol elítéli összeesküvés vádjával; az újsághírral kezdődő, egyik legsűrűbb szöveggé összeálló, idősíkokat egyszerre mozgató elbeszélés Kollár Ferencében, aki tangóharmonikás nagyapja tűzpiros triciklijét minden újabb lakóterében megőrzi mint egy élhető múlt bizonyítékát, rekvizitumát (*A tricikli*).

Nagy Cili, Rózsássy Barbara, Kleinheincz Csilla, Csernák András – a világ négy arca. Jól lehet az élet és a művészet más-más területén és eszközeivel próbálnak helytállni, de összeköti őket hivatásuk tudata és egy jobb és minőségi: emberhez méltóbb élet víziója. Az alkotók emberemlékezet óta lelkük üdvét, nemegyszer fizikai létüket áldozzák Istennek, ördögnek, csak hogy szavaik, képeik, zeneműveik tüzenél a világ meglássa, ha rossz irányba tart. A művészet egyetemes kudarca, hogy nem tudta letéríteni az embert önmegsemmisítő útjáról. A huszonegyedik század vagy végrehajtja ezt, vagy nem. Ha nem, az ember lassan visszamászik majd a fákra, barlangokba, homokbuckák közé, és bunkósbottal üti agyon az anyját is, ha az el akarja inni előle az aranyárú és életadó vizet. Azonban ha sikerül, az irodalom Noé-báráján nagy szükség lesz az olyan alkotókra, mint e négy kiváló szerző.

